

Jasenska Kodrnja, ur.

RODNO/SPOLNO OBILJEŽAVANJE PROSTORA I VREMENA U HRVATSKOJ

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu,
Zagreb, 2006, 345. str.

“Krenemo li od Trga kralja Tomislava, preko Strossmayerova trga i Zrinjevca, ulicom Nikole Tesle i Ljudevita Gaja doći ćemo na Trg bana Jelačića. Tu nas Illica vodi do Frankopanske ulice, Trga maršala Tita, Mažuranićeva trga i Marulićevog trga. Ukoliko se želimo vratiti na početnu točku (Trg kralja Tomislava) završit ćemo ovu šetnju Vodnikovom ulicom” (Kodrnja, 2006:93). Čitatelj/ica će svakako uočiti da u navodu iz teksta sve ulice i trgovi pripadni središtu grada Zagreba nose imena utjecajnih muškaraca hrvatske povijesti, znanosti, umjetnosti, kao i to da među njima nema niti jedne žene. Polazeći od hipoteze o prostoru i vremenu kao o konstrukcijama koje su samo naizgled rodno/spolno neutralne, autorice priloga u ovoj knjizi iščitavaju javni prostor i linearno vrijeme (povijest) iz rodnog/spolnog motrišta, pokazujući da je kreatorom javnog prostora i linearnog vremena bio muški rod/spol, kao i to da se u upisivanju rodova/spolova u prostor i vrijeme može vidjeti njihov asimetričan odnos budući da je, kao subjekt i kreator prostora i vremena, muškarac u svoje djelo ponajprije upisivao sebe.

Postavljajući u uvodnom dijelu knjige kao svoje zadaće iščitavanje simbola rodne/spolne moći u javnom prostoru i linearnom vremenu, autorice tim ciljevima posvećuju drugi (“Prostor i rod/spol”) i treći (“Vrijeme i rod/spol”) dio, dok je četvrto i posljednje poglavlje “Znanstvenice, filozofkinje, umjetnice” posvećeno obradi ženskog doprinosa zgradi *“znanja čovjeka Zapada”* (Kodrnja, 2006:321) u skladu s naglašavanjem bitnoga primijenjenog aspekta knjige čiji je važan dio *“u javnom prostoru i linearnom vremenu učiniti žene vidljivim subjektima”* (Kodrnja, 2006:322), u njih *“upisati imena žena umjetnica, znanstvenica, feministkinja, antifasistkinja”* (Kodrnja, 2006:323),

kao i *“istaknuti važnost i doprinos pokreta žena tijekom povijesti”* (Kodrnja, 2006:323).

Budući da je tradicionalno *“muški rod/spol bio taj koji je stvarao institucije (političke, vojne, znanstvene, kulturne)”* (Kodrnja, 2006:83), javni je prostor kao prostor *“umrežen društvenim odnosima i institucijama”* (Kodrnja, 2006:83), pripadao ponajprije muškarcu, dok je žena gotovo potpuno bila vezana za privatni prostor obitelji u kojem je bila podređena muškarcu, bilo da je on imao ulogu oca, muža ili sina. Iako knjiga ističe proces *“ulaska žene u područje rada, obrazovanja i politike”* (Kodrnja, 2006:83), njezin je bitan doprinos upravo u tome što nastoji pokazati da ta patrijarhalna povijest nastavlja obilježavati sadašnjost, odnosno da su *“sjećanje na klasičnu razdiobu prostora i njene simboličke implikacije prisutne i danas”* (Kodrnja, 2006:84), te istodobno problematizirati takav asimetričan odnos rodova/spolova kod upisivanja u javni prostor s obzirom na to da je takvo rodno/spolno asimetrično obilježavanje javnog prostora mjesto perpetuiranja postojećih odnosa moći na simboličkoj razini. Analiza javnog prostora, napravljena na temelju uzorka od 6280 ulica i trgova u Hrvatskoj, pokazala je kod upisivanja osobnih imena u javni prostor dominaciju muškog roda/spola (95%), te marginalizaciju ženskog roda/spola (5%). No osim što muškarci dominiraju brojem, dominacija muškog roda/spola očituje se i u centriranju pozicija i u različitim kriterijima na temelju kojih muškarci i žene bivaju upisani/e u javni prostor. Muška imena upisana su u središnje gradske ulice i glavne trgove, što pokazuje i navod s početka teksta, dok imena ženskih osoba dobivaju ulice koje se uglavnom nalaze na gradskoj periferiji, kao i male, ne osobito značajne ulice. Tako se na primjeru Zagreba pokazuje da u njegovom središtu ženska imena imaju samo Trg Katarine Zrinske i Dubravkin put, što nas dovodi i do kriterija vrednovanja i upisivanja muškaraca i žena u javni prostor. Već spomenuto središte Zagreba dobar je primjer toga da se muškarci u javni prostor upisuju kao subjekti hrvatske umjetnosti, povijesti i znanosti, a žene manje kao subjekti povijesti, a više kao imaginarni likovi iz književnih djela, pri čemu su autori tih djela bili muškarci (npr. Gundulićeva Dubravka). Takvo potiskivanje žena na marginu prilikom upisivanja u javni prostor, na simbolič-

koj razini afirmira vrednovanje ženskog sudioništva u kulturi kao manje relevantnog, kao i patrijarhalni vrijednosni sustav u kojem se žensko smatra manje vrijednim od muškoga.

Sličan položaj žene, kad je riječ o upisivanju rodova/spolova u linearno vrijeme, pokazala je analiza *Hrvatskoga općeg leksikona* (Zagreb, LZMK, 1996). Obrađena su sva osobna imena (ukupno njih 12478), te se kao i kod analize upisivanja osobnih imena u javni prostor, i ovdje pokazala dominantnost muškog roda/spola (92,9% muškaraca i 7,1% žena) i marginalizacija ženskoga. Za razliku od muškaraca koji su kao subjekti povijesti u HOL upisani na temelju postignuća, kao kreatori povijesti i kulture uopće (književnici, političari, vojskovođe itd.), žene su upisane manje na temelju postignuća, a više na temelju svoga rođenjem pripisanog statusa (kraljice, plemkinje...) ili kao supruge i majke utjecajnih muškaraca. Očit primjer je onaj Clare Schumann uz koju se navodi da je bila supruga Roberta Schumanna i skladala pod njegovim utjecajem, dok uz njegovo ime Clara nije spomenuta. Osim toga, istaknut je i problem izostavljanja utjecajnih žena u stvaranju povijesti, što se ponajprije odnosi na žene koje su se borile za ženska prava, feministica, antifašistica. Neki od primjera su Olympe de Gouges, autorica "Deklaracije o pravima žene i građanke" ili književnica i feministička teoretičarka Mary Wollstonecraft među čijim je knjigama najpoznatija možda "Obrana ženskih prava", kao i antifašistice poput Nade Dimić ili Anke Butorac. Takvo izostavljanje žena, kao i marginalizacija kolektivnih ženskih nastojanja (pojmu feminizma posvećen je jedan jedini redak, za razliku od ostalih društvenih pokreta koji dobivaju znatno veći prostor), postaje problem kad se ima na umu da je HOL "dokument koji oličava povijesno pamćenje zajednice" (Bosanac, 2006:189), imajući u tom povijesnom pamćenju vrijednosnu ulogu. "Biti upisan u enciklopediju i leksikon znači biti prepoznat i vrednovan kao važan subjekt za nacionalnu ili svjetsku povijest, kulturu, znanost i umjetnost. To istovremeno znači biti upisan u tzv. važno, vječno vrijeme – budućnost, jer ono što je zapisano ostaje, dok ono što nije zapisano (upisano) nestaje, kao da ga nije ni bilo" (Kodrnja, 2006:133–134). Zato i potiskivanje žena na marginu prilikom upisivanja u javni

prostor, izostavljanje relevantnih žena iz dokumenta koji ima "vrijednosnu ulogu u pamćenju zajednice" (Bosanac, 2006:194), predstavlja afirmaciju patrijarhalnoga vrijednosnog sustava u kojem se ženska postignuća određuju kao manje bitna.

S obzirom na navedene probleme marginalizacije utjecajnih žena prilikom upisivanja u javni prostor i linearno vrijeme, marginalizacije koja afirmira i na simboličkoj razini perpetuira postojeće odnose moći između rodova/spolova, osobitu vrijednost ovoj publikaciji daje njezin akcioni ili primijenjeni aspekt. Osim što na temelju pomne analize osobnih imena pripisanih ulicama i trgovima u Hrvatskoj, te osobnih imena u *Hrvatskom općem leksikonu*, postavlja dijagnozu i (što je iznimno bitno) pruža kritiku jednog stanja u kojem unatoč ulasku žena u javni prostor, patrijarhalna povijest nastavlja živjeti i u sadašnjosti, ova publikacija ima i vrlo bitnu zadaću senzibiliziranja znanosti i šire javnosti "o važnosti rodnog/spolnog aspekta simboličke prezentacije prostora i vremena, jer je to razina kojom se moć neprestano obnavlja, nevidljivo, nesvjesno, samorazumljivo" (Kodrnja, 2006:323). Ne želeći ostati samo na kritici, ističe se nužnost prikupljanja i činjenja vidljivim podataka o ženama "prilikom rodnog iščitavanja i konstruiranja povijesti" (Kodrnja, 2006:127), njihovo revaloriziranje, te posljedično redefiniranje povijesti. Osim ovog poticaja na daljnja znanstvena istraživanja, preostaje i onaj neizostavan akcioni aspekt poticanja upisivanja žena u javni prostor i linearno vrijeme, a time i u budućnost. Tako će budući čitatelji/ice ovu knjigu možda moći kupiti u knjižari na trgu jedne od (u ovoj knjizi) predloženih žena ili o njima čitati u nekoj budućoj enciklopediji ili leksikonu: to su "književnice: Dora Pfanova, Dubravka Ugrešić, Slavenka Drakulić; filozofkinje Agnes Heller, Helene Cixous, Julia Kristeva, Elaine Showalter, Luce Irigaray, Judith Butler, Carole Pateman, Blaženka Despot; znanstvenice Hipatija, Vera Erlich, Dunja Rihtman-Auguštin; borkinje za ženska prava, feministkinje i antifašistkinje: Olympe de Gouges, Mary Wollstonecraft, Marija Jambrišak, Nada Dimić, Anka Butorac, Kata Pejnović, Kata Dumbović, sestre Baković i mnoge druge" (Kodrnja, 2006:323).

Ana Štambuk